כל הנושא ונותן סתם, על מנהג המדינה הוא סומך
(שולחן ערוך)

מקח טעות

פתחא דסוגייא

לא היה ענין האיש מוכיח על דבר זה כגון שזה משתמש בשתיהם, רצה לומר לעבודת האדמה ולשחיטת הבהמות, דנין את הדבר לפי ענין הדמים, והוא שלשחיטה אדם מוכר הבהמות שהאדם מפקפק בהם לאיזו סבה, והם נמכרות בזול יותר מאותן שנמכרות לחרישה, שאין אדם מוכר לצורך חרישה אלא אותם שאין אדם מפקפק בהם כלל, ולפי ענין הדמים אדם מכיר אם לחרישה נמכר ושיהא מקח טעות אף על פי שלא נתאנה בדמיה, או אם לשחיטה נמכר ושלא יהא שם דין מקח טעות אלא דין אונאה למחול בפחות משתות ולהחזיר אונאה בשתות ואם יתר על שתות לבטל מקח בשיעור הידוע כמו שיתבאר במציעא (מאירי).

ליקוטא דתלמודא

שנו רבותינו (בבא קמא מו.) גבי מקח טעות במכירת שור לשחיטה או לחרישה:

ושמואל אמר יכול שיאמר לו לשחיטה מכרתיו לך. אמאי וניחזי אי גברא דזבין לרדיא, אי גברא דזבין לנכסתא. לא צריכא, בגברא דזבין להא ולהא. וניחזי אי דמי רדיא לרדיא, אי דמי נכסתא לנכסתא. לא צריכא, דאוקיר בישרא וקאי בדמי רדיא. אמרי ואי ליכא לאשתלומי מיניה, לישקליה לתורא בזוזי, דאמרי אנשי ממרי רשוותך פארי אפרע לא צריכא, דאיכא לאשתלומי מיניה. רב אמר הרי זה מקח טעות, זיל בתר רובא, ורובא דאינשי לרדיא הוא דזבני, ושמואל אמר יכול שיאמר לו לשחיטה מכרתיו לך.

עוד שנינו (בבא מציעא פ.) גבי מקח טעות:

אמר רבי יוחנן המוכר פרה לחבירו, ואמר לו פרה זו נגחנית היא, נשכנית היא, בעטנית היא, רבצנית היא, והיה בה מום אחד וסנפו בין המומין הרי זה מקח טעות. מום זה ומום אחר אין זה מקח טעות. תניא נמי הכי המוכר שפחה לחבירו, ואמר לו שפחה זו שוטה היא. ניכפית היא, משועממת היא, והיה בה מום אחד וסנפו בין המומין הרי זה מקח טעות. מום זה ומום אחר אין זה מקח טעות. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי היו בה כל המומין הללו, מהו, אמר ליה רב מרדכי לרב אשי הכי אמרינן משמיה דרבא היו בה כל המומין הללו אין זה מקח טעות.

ביאורא דתלמודא

אי גברא דזבין לנכסתא - כלומר היכי דמי דפליגי רב ושמואל, ליחזי אי האי גברא עובד אדמה הוא ולא טבח, ורגיל לקנות שוורים לחרישה, וכגון שהיו מכירין זה את זה ודאי לרדיא זבין, ואפילו לשמואל ליהוי מקח טעות, דכיון שמכירין זה את זה הרי כאילו פירש לו מכור לי שור לחרישה, ודמי למוכר זרעוני גינה שאינן נאכלין דמסתמא חייב באחריותן (רשב"ם בבא בתרא צב.). **אי דמי נכסתא לנכסתא** - אי דמי רדיא לרדיא אי דמי נכסתא לנכסתא, כיון דהאי גברא עביד דזבין להכי ולהכי, היה לנו לילך אחר הדמים ונימא הדמים מודיעים, דשור לרדיא קונין בעשרים דינרים, ולשחיטה בי' דינרים, וניחזי אי דמי רדיא יהב ליה דהיינו כ' דינר הדמים מודיעים דלרדיא זבין והרי זה מקח טעות כמוכר יין ונמצא חומץ, ואמאי קאמר שמואל דיכול לומר לשחיטה מכרתיו הא ודאי לרדיא זבין (רשב"ם צב.). **דאוקיר בישרא וקאי בדמי רדיא** – רצה לומר מן השור כלומר שהוא שוה עדיין כדמים שנתן יקבלנו במעותיו (רש"י שם). **לישקליה לתורא בזוזי** - נתברר הדבר שהוא מקח טעות אלא שהמוכר כבר הוציא מעותיו ואין לו במה לשלם, אף המוכר אומר לו זכה בשורך בשביל המעות שאני חייב לך, ואין הלוקח אומר לו טרח אתה ומכור והבא לי מעות שהרי אמרו - **ממארי רשותך פארי אפרע** - ואין בידו לומר טרח אתה ומכור הא אם יש לו מעות נותן לו מעות, ואי אפשר לסלקו בשורו שאין בעל חוב דוחה אצל המטלטלין כשיש לו מעות (מאירי). **הרי זה מקח טעות** - לפי שהכיר הלוקח בשאר מומין שאינן, וכסבור הוא בכולן משקר, אלא להשליך מעליו תרעומת הוא אומר, הילכך מקח טעות הוא, דאדעתא דהכי לא זבן (רש"י). **אין זה מקח טעות** - דכיון דאותו המום הזכיר לו לבדו, בו היה לו לבדוק (רש"י). **היו בה כל המומין הללו אין זה מקח טעות** - ואינו מקפיד אלא על האחד, ובא וטוענו כסבור הייתי שאתה כולל בה מה שאין בה ומה שיש בה, ואילו ידעתי שזה בה לא הייתי לוקחה (רש"י).

האידנא אליבא דשמעתא

על פי מה קובעים שהוא מום או מקח טעות

כתב בשו"ע (חו"מ סימן רל"ב ס"ו) בדין זה: 'כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום שמחזירים בו מקח זה, מחזירין. וכל שהסכימו עליו שאינו מום, הרי זה אינו מחזיר בו אלא אם פירש, שכל הנושא ונותן סתם, על מנהג המדינה הוא סומך'. ע"כ. וגבי מנהג העולם כתב הרמ"א (שם סי"ט) שמנהג מבטל הלכה בענין זה, וז"ל: 'המוכר ביצים לחבירו ונמצאו מוזרות, פירוש שהתחיל להתהוות בו צורת האפרוח שאינם ראויים לאכילה, הוי מקח טעות ומחזיר את הדמים. ועכשיו לא נהגו כן, ומנהג מבטל הלכה'.

קנה במקח טעות ונשתמש בו

בדין קנה חפץ והוי מקח טעות, ונשתמש בו הכריע בשו"ע (חו"מ סימן רל"ב ס"ג) שאם נשתמש בו שוב אינו יכול להחזירו, וז"ל: 'המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלים, ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח, מחזירו אפילו לאחר כמה שנים, שזה מקח טעות הוא, והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום. אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום, הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר'. ע"כ. ועיין במחנה אפרים (הלכות מכירה דיני אונאה סימן ד) שהביא בזה כמה שיטות, וז"ל: 'מי שמכר חפץ לחברו ונמצא בו מום ושהא מלהחזירו אחר שידע המום. לכאורה נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפט"ו מהלכות מכירה דכל שלא נשתמש במקח אחר שידע המום אפילו שהא כמה ימים הרי זה מחזירו, ולא אמרינן כיון דידע ושתק הרי זה נתרצה דחזקה אין אדם מפייס במומין, וז"ל המוכר לחברו ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח מחזירו אפילו לאחר כמה שנים שזה מקח טעות הוא, והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום ע"כ. וכן כתב הטור בסימן רל"ב. אבל מדברי הגאון הביאו הרדב"ז סימן קל"ו נראה דאם אחר שידע הלוקח המום שהא ולא החזירו לבעלים הרי זה מחל יע"ש'.

מקח טעות שהיה יכול לבודקו

כתב המגיד משנה (הלכות מכירה פט"ו ה"ג) שאם היה יכול להבחין מיד במכירה במום, אינו יכול להחזירו, וז"ל: 'ויש מי שכתב שאם היה הדבר שהלוקח יכל להבחינו לאלתר כגון שיכולין לנסותו ולטוענו ולא הקפיד לעשות כן והמוכר מכר לו סתם אינו חוזר'. ע"כ. ובשבות יעקב (ח"ג סימן קס"ט) הביא שהסמ"ע (סימן רל"ב סק"י) סתם להלכה כדברי המגיד משנה. אמנם בשבות יעקב גופא מביא שיטות החולקים, וז"ל: 'אכן ראיתי בתשובת מהרא"ן חיים ובתשובת מהרי"ט צהלין כתבו דהרי"ף והרא"ש והרמב"ם דפסקו דלא אמרינן שנותנין זמן עד כדי שיראה לתגר או לקרובו אלא באונאה, אבל במום לעולם חוזר ולא מהני אם שהה כדי להראות לתגר או לקרובו, אם כן אף דיכול להבחינו לא אמרינן שמחל וחולקין אדעה זו שהביא המגיד משנה'. ע"כ. ועיין בנתיבות המשפט (סימן רל"ב סק"א) שמחלק בין היכא ששהה זמן כל כך לאחר הקניה שיכול היה להבחין בפגם, דהוי כמי שהשתמש בחפץ לאחר שראה הפגם.

דיני המשתמש בחפץ שהיה בו מקח טעות

כתב הריטב"א (בבא מציעא נ:) לעניין חפץ שנמצאה בו אונאה, והשתמש בו, וז"ל: 'והוי יודע שאם נשתמש הלוקח במקח יש לו ג' דינים אם התשמיש היה קודם שהכיר באונאתו מחזירו כמות שהוא דהא ברשות עבד. ואם נשתמש בו אחר שהכיר באונאה קודם שיודיע למוכר מחל אונאתו שאם לא כן לא היה לו להשתמש בו כיון דהוי ביטול מקח. ואם הכיר אונאתו והודיעו ואחר כך נשתמש בו לא מחל אונאתו אלא שחייב לשלם למוכר מה שנשתמש או מה שהפסיד בתשמישו אם רצה המתאנה לבטל המקח לתבוע אונאה'. ע"כ. וכן כתב הרמב"ם (הלכות מכירה פט"ז ה"ח) וכן הכריע בשו"ע (חו"מ סימן רל"ב סט"ו).

הכרעת הדין בסוגיא דשור

הובא בסוגיין דין ודברים גבי שור שמכרו ומצאו שאינו ראוי לחרישה האם הוי מקח טעות, וגבי הכרעת הדין כתב בשו"ע (חו"מ סימן רל"ב סכ"ג) שאם אין מוכח למה היה ראוי, אין טענת מקח טעות, וז"ל: 'המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן, אם אין להוכיח אם קנאו לחרישה או לשחיטה, כגון שהוא אדם שהוא קונה לזה ולזה, וגם אין הוכחה בדמים, כגון שנתייקר הבשר כדמי שור לחרישה, אינו מקח טעות שיכול לומר לשחיטה מכרתיו, אף על פי שהרוב קונים לחרישה ולא אזלינן בתר רובא להוציא מיד המוכר'. ע"כ. אמנם כל זה הוא לגבי הוצאת מעות מיד המוכר, אולם אם המעות עדיין ביד הלוקח אמרינן אדרבה המוציא מחבירו עליו הראיה, וההוכחה מוטלת על המוכר.

עומקא דסוגייא

א. גבי המוכר לחבירו בהמה ושחטה ונמצאת טריפה ואין ידוע בידי מי נטרפה, כתב הסמ"ע (סימן רל"ב סקל"ה) דעל הלוקח להביא ראיה שכן כל הבהמות בחזקת כשרות וברשות הלוקח נעשה הספק, מה שאין כן בלוקח גבינה מחבירו והרקיבו ברקבון גדול ואינן ראויות לאכילה אין להם חזקה שכן רוב הגבינות דרכן להתליע. ועיין עוד בחכמת שלמה (סימן רל"ב ס"ג) שגם מחלק בין שמצוי בו הפגם לבין אין מצוי בו הפגם.

ב. גבי מקח טעות שהיה יכול לבודקו, כתב בשו"ת נוכח השלחן (חו"מ סימן ט"ו) שבדבר שאפשר לברר מחל על הפגם. וגבי שימוש בחפץ אחר שנודע לו המום האם אמרינן מחל לו המום עיין בפתחי תשובה (חו"מ סימן רל"ב סק"א) שהביא מעשה ונחלקו הדיינים והכרעתו היתה שאם הלוקח משתמש בחפץ הרי גילה דעתו שמחל על הפגם. ובכנסת הגדולה (שם הגהות הטור אות ל"ז) כתב שאם גילה הלוקח דעתו שחפץ להחזירו אף שנשתמש לא אמרינן שמחל על הפגם.

ועכשיו לא נהגו כן ומנהג מבטל הלכה

(רמ"א)

מראי מקומות

א. בבא קמא מו.
ב. בבא מציעא פ.
ג. סמ"ע סימן רל"ב סקל"ה
ד. חכמת שלמה סימן רל"ב ס"ג
ה. שו"ע חו"מ סימן רל"ב ס"ו
ו. רמ"א שם סי"ט
ז. שו"ע חו"מ סימן רל"ב סכ"ג
ח. שו"ע חו"מ סימן רל"ב ס"ג
ט. מחנה אפרים הלכות מכירה דיני אונאה סימן ד
י. מגיד משנה הלכות מכירה פט"ו ה"ג
יא. שבות יעקב ח"ג סימן קס"ט
יב. סמ"ע סימן רל"ב סק"י
יג. נתיבות המשפט סימן רל"ב סק"א
יד. ריטב"א בבא מציעא נ:
טו. רמב"ם הלכות מכירה פט"ז ה"ח
טז. שו"ע חו"מ סימן רל"ב סט"ו
יז. נוכח השולחן חו"מ סימן ט"ו
יח. פתחי תשובה חו"מ סימן רל"ב סק"א
יט. כנסת הגדולה שם הגהות הטור אות ל"ז